

УДК 339.9:631.15

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2019-6.45>**Костирко Л.А.***доктор економічних наук, професор,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля***Соломатіна Т.В.***кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

У статті запропоновано дефініцію стратегічного розвитку фінансового потенціалу аграрного сектору в зовнішньоекономічній сфері та надано кількісну й якісну оцінку зовнішньоекономічного потенціалу сільськогосподарства загалом, його окремих підгалузей і товарних груп сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження. Формалізовано динаміку прямих іноземних інвестицій по національній економіці загалом і по аграрному сектору зокрема протягом десятирічного періоду, представлену параболою з гілками донизу. Проаналізовано розподілення інвестиційного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки між галузями рослинництва і тваринництва. Проведено порівняльну оцінку фінансового потенціалу залучення пайового і боргового іноземного інвестування в аграрний сектор економіки. Запропоновано шляхи зміцнення стратегічного розвитку фінансового потенціалу аграрного сектору в зовнішньоекономічній сфері.

Ключові слова: стратегічний розвиток, фінансовий потенціал, аграрний сектор, сільське господарство, зовнішньоекономічна сфера, інвестиції.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНОГО СЕКТОРА ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЕ

Костырко Л.А., Соломатина Т.В.

В статье предложена дефиниция стратегического развития финансового потенциала аграрного сектора во внешнеэкономической сфере и дана количественная и качественная оценка внешнеэкономического потенциала сельского хозяйства в целом, его отдельных подотраслей и товарных групп сельскохозяйственной продукции растительного и животного происхождения. Формализована динамика прямых иностранных инвестиций по национальной экономике в целом и по аграрному сектору в частности в течение десяти лет, представленная параболой с ветвями вниз. Проанализировано распределение инвестиционного потенциала внешнеэкономической деятельности аграрного сектора экономики между отраслями растениеводства и животноводства. Проведена сравнительная оценка финансового потенциала привлечения долевого и долгового иностранного инвестирования в аграрный сектор экономики. Предложены пути укрепления стратегического развития финансового потенциала аграрного сектора во внешнеэкономической сфере.

Ключевые слова: стратегическое развитие, финансовый потенциал, аграрный сектор, сельское хозяйство, внешнеэкономическая сфера, инвестиции.

STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE FOREIGN ECONOMIC SPHERE

Kostyrko Lidya, Solomatina Tetiana

The article defines the strategic development of the financial potential of the agricultural sector in the foreign economic sphere as a time-consuming process of quantitative and qualitative changes in monetary and financial resources and production and marketing opportunities of economic entities that ensure their competitiveness in the external commodity market of agricultural products and agricultural commodities. financial condition and rising cost. It is shown that the basis of the financial potential of the agrarian sector in the foreign economic sphere is plant production, which accounts for almost a quarter of total exports by the national economy. Fats and oils of animal or vegetable origin make three times less contribution to the structure of export structure. The foreign economic potential for trade in animal products is low. Despite the impressive quantitative indicators, the quality of financial potential in foreign trade in vegetable products is considered low due to the export of raw agricultural products (cereals). It is established that the investment potential of the foreign economic activity of the agrarian sector of the economy is low, but the trends of its development coincide with the general economic. It is statistically shown that at the level of sub-sectors of agriculture, more than half of the financial potential for attracting foreign investment is owned by crop production (primarily the cultivation of annual and biennial crops). Livestock accounts for about one-third of the investment potential of foreign economic activity in the agricultural sector of the economy. It is revealed that the financial potential of attracting debt foreign investment in the agrarian sector of the economy, at the level of relatively general economic, is twice more than in comparison with financing in the form of equity capital. This situation reflects the risky nature of unit investment in agriculture, due to the dependence of its production processes on the climatic, weather conditions, life of biological organisms, etc. The ways of strengthening the strategic development of the financial potential of the agricultural sector in the foreign economic sphere are substantiated: protectionism policy; customs tariff regulation; simplification of licensing of export activity and its shadowing; implementation of international standards for quality assurance and food safety.

Keywords: strategic development, financial potential, agricultural sector, agriculture, foreign economic sphere, investments.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку експортного потенціалу АПК є важелем розвитку національної економіки, зміцнення її зовнішньої безпеки і потребує відповідного фінансування, інвестування, кредитного забезпечення, валютної лібералізації тощо [1, с. 29]. Важливими пріоритетами мають стати: захист внутрішнього аграрного ринку від імпорту сільськогосподарської продукції і продовольства, створення паритетних умов для іноземних та національних інвесторів, структурна перебудова сільського господарства, орієнтована на зміцнення його зовнішньої конкурентоспроможності. Формування і реалізація фінансової політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності передбачає розроблення не лише короткострокових планів і прогнозів (тактик), а й довгострокових горизонтів (стратегій).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансовий потенціал є ієрархічною категорією, який оціню-

ється на мега-, макро- мезо- і мікрорівнях і привертає увагу дослідників. С.І. Урба акцентує увагу на макроекономічній значущості експорту аграрної продукції, який є потужним джерелом надходження валютної виручки в державу і забезпечує можливості регулювання офіційного валютного курсу гривні в умовах посилення фінансової нестабільності [2, с. 121]. О.І. Савицька, К.О. Феденко розглядають фінансовий потенціал регіону як сукупність економічних, податкових, бюджетних, кредитних, інвестиційних показників, які свідчать про кількість і якість ресурсів, наявні та приховані можливості їх зростання [3, с. 399]. Г.С. Тимофієва наголошує на необхідності найповнішого використання потенціалу дорадництва в контексті інформаційно-консультативного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств як передумови залучення іноземних інвестицій, наповнення державного бюджету країни та формування

іміджу України на світовій арені [4, с. 177]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід констатувати, що питання діалектичної єдності і протиріч фінансового та зовнішньоекономічного потенціалу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки потребують подальших розвідок.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-прикладних конструкцій стратегічного розвитку фінансового потенціалу аграрного сектора в зовнішньоекономічній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом оцінки фінансового потенціалу аграрного сектора в зовнішньоекономічній сфері є вплив зовнішньоекономічної діяльності на фінансовий стан підприємства та її вартість [5, с. 7].

Фінансовий потенціал зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора економіки можна визначати як на рівні країни, так і на рівні суб'єктів господарювання. На макроекономічному рівні його зростання проявляється у збільшенні зовнішньоторговельного обороту [6, с. 68], яке може відбуватися за інтенсивним та екстенсивним сценаріями. У першому випадку відбувається активізація руху фінансових ресурсів між країнами на конкурентному ринку через модернізацію експортоорієнтованих галузей економіки, розвиток інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання, зростання їхніх можливостей у залученні іноземного капіталу. За другим сценарієм збут сільськогосподарської продукції та продовольства розширюється за рахунок неконкурентних ринків, які не висувають високих вимог до безпечності й якості харчових продуктів, а також цінової експансії і демпінгу. Слід зазначити, що розвиток фінансового потенціалу зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора економіки пов'язаний саме з інтенсивним збільшенням зовнішньоторговельного обороту. Більше того, екстенсивний сценарій може призвести до скорочення фінансового потенціалу суб'єктів господарювання сільського господарства.

У процесі розроблення стратегій розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора економіки на макrorівні необхідно враховувати стан розвитку окремих галузей сільського господарства, ситуацію з продовольчою безпекою в частині забезпечення продуктами харчування рослинного і тварин-

ного походження, кон'юнктуру світових ринків продовольства та сільськогосподарської продукції [7, с. 134].

У табл. 1 наведено товарну структуру зовнішньої торгівлі за дев'ять місяців 2019 р., яка припадає на аграрний сектор економіки України.

Різниця імпорту й експорту по всіх товарних групах, які припадають на аграрний сектор економіки, є від'ємною, що свідчить про високий експортний потенціал сільського господарства і харчової промисловості України. Найбільше сальдо питомої ваги у структурі експорту та імпорту мають: продукти рослинного походження (-21,54%), у т. ч. зернові культури (-18,11%), а також жири та олії тваринного або рослинного походження (-8,56%). Загалом по національній економіці імпорт перевищує експорт на 7 098,8 млн дол. США, або на 19,13%.

В основі розроблення стратегій розвитку фінансового потенціалу аграрного сектора в зовнішньоекономічній сфері у сучасний період лежать ресурсно-факторні переваги, коли превалює експорт сировинної аграрної продукції, що супроводжується низькими цінами її реалізації [8, с. 35]. Перспективним є впровадження стратегії технологічних переваг, коли суб'єкти господарювання аграрного сектора економіки нарощують обсяг експортних операцій за рахунок підвищення технологічного рівня, зростання конкурентоспроможності продукції, залучення інвестицій, у т. ч. іноземних.

Передумовами ефективної реалізації зовнішньоекономічних стратегій є: забезпечення привабливості інвестиційного клімату на фінансовому і аграрному ринках, створення конкурентного середовища, експорт сільськогосподарської продукції з високою глибиною переробки і доданою вартістю, імплементація міжнародних стандартів технічного регулювання і сертифікації продуктів харчування [9, с. 223].

Індикаторами стану інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки є обсяг, рівень і динаміка прямих іноземних інвестицій у формі акціонерного капіталу і боргових інструментів.

У табл. 2 наведено динаміку і структуру прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці України за видами економічної діяльності у 2019 р.

У період 2010–2019 рр. динаміка прямих іноземних інвестицій у національну економіку і в аграрний сектор описується параболою з гілками донизу:

Таблиця 1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за дев'ять місяців 2019 р. (аграрний сектор економіки)

Назва товарних груп	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	тис дол. США	у % до загального обсягу	тис дол. США	у % до загального обсягу	тис дол. США	у % до загального обсягу
Усього	37092560,3	100,0	44191338,8	100,0	7098778,5	0,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	958689,0	2,58	724825,4	1,64	-233863,6	-0,94
II. Продукти рослинного походження, у т. ч.	9015632,9	24,31	1221599,4	2,76	-7794033,5	-21,54
- зернові культури	6834424,2	18,43	140849,5	0,32	-6693574,7	-18,11
- насіння і плоди олійних рослин	1673094,7	4,51	320353,6	0,72	-1352741,1	-3,79
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3331892,0	8,98	186603,7	0,42	-3145288,3	-8,56
IV. Готові харчові продукти	2324632,3	6,27	1767780,1	4,00	-556852,2	-2,27

Джерело: власні розрахунки

по економіці загалом:

$$y = -445,05x^2 + 2982,9x + 41086, R^2 = 0,5872, \quad (1)$$

по аграрному сектору:

$$y = -2,1602x^2 + 2,7734x + 713,27, R^2 = 0,5436 \quad (2)$$

Протягом 2010–2014 рр. відбувалося зростання прямих іноземних інвестицій як по національній економіці (із 38 992,9 млн дол. США до 53 704,0 млн дол. США, або в 1,38 рази), так і по аграрному сектору (із 669,2 млн дол. США до 776,9 млн дол. США, або в 1,16 рази). Випереджальні темпи збільшення прямих іноземних інвестицій у національній економіці призвели до скорочення частки сільського, лісового та рибного господарства з 1,72% у 2010 р. до 1,39% у 2013 р. У 2015 р. відбувся різкий спад показника як по національній економіці, так і по аграрному сектору, понижувальна тенденція збереглася до кінця 2018 р., коли обсяги прямих іноземних інвестицій становили відповідно 31 606,4 млн дол. США і 578,6 млн дол. США.

Аграрний сектор економіки України є малопривабливим для прямих іноземних інвестицій, протягом I півріччя 2019 р. його частка зросла з 1,4% до 1,6% від загальноекономічного показника. На рівні підгалузей аграрного сектору економіки на кінець аналізованого періоду превалююча частка (99,55%) прямих іноземних інвестицій припадає на сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг, на лісове і рибне господарство припадає відповідно 0,4% і 0,05%.

За видами економічної діяльності в сільському господарстві основними реципієнтами є вирощування однорічних і дворічних культур (частка зросла із 48,43% до 53,54%, або на 5,11%), а також тваринництво (питома вага скоротилася з 35,69% до 31,74%, або на 3,95%). Третє і четверте місця у рейтингу освоєння прямих іноземних інвестицій займають допоміжна діяльність у сільському господарстві та післявиробнична діяльність (близько 8%) і вирощування багаторічних культур (близько 4%) із тенденцією до незначного скорочення часток.

Протягом I півріччя 2019 р. обсяг прямих інвестицій (боргові інструменти) в аграрному секторі економіки України скоротився з 297,36 млн дол. США до 292,45 млн дол. США, а його питома вага – з 3,4% до 3,2%.

Стратегічний розвиток фінансового потенціалу аграрного сектору в зовнішньоекономічній сфері стимулюють об'єктивні й суб'єктивні чинники. До першої групи відносяться такі: ірраціональна модель сільськогосподарського виробництва, його низька ефективність; недостатня, а іноді й низька конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції та продуктів харчування, відставання її якості та безпеки від міжнародних стандартів. Другу групу становлять чинники, пов'язані з корупційним складником, митними бар'єрами, політикою протекціонізму країн-партнерів в аграрній сфері з метою захисту внутрішнього сільськогосподарського ринку, низьким експортним потенціалом малих і дрібних сільськогосподарських товаровиробників.

Таблиця 2. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності у I півріччі 2019 р.

Вид економічної діяльності	Обсяги станом на				Приріст	
	01.01.2019		01.07.2019		тис дол. США	у % до загального підсумку
	тис дол. США	у % до загального підсумку	тис дол. США	у % до загального підсумку		
УСЬОГО	32884762,1	100,0	33724390,1	100,0	839628	0
СІЛЬСЬКЕ, ЛІСОВЕ ТА РИБНЕ ГОСПОДАРСТВО	461173,1	1,4	525509,7	1,6	64336,6	0,2
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	458938,0	99,52	523130,1	99,55	64192,1	0,03
Вирощування однорічних і дворічних культур	223350,4	48,43	281343,2	53,54	57992,8	5,11
Вирощування багаторічних культур	20951,1	4,54	21470,3	4,09	519,2	-0,45
Відтворення рослин	2441,2	0,53	2428,5	0,46	-12,7	-0,07
Тваринництво	164598,4	35,69	166804,4	31,74	2206	-3,95
Змішане сільське господарство	8084,0	1,75	8062,1	1,53	-21,9	-0,22
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та післявиробнична діяльність	38418,0	8,33	41883,5	7,97	3465,5	-0,36
Мисливство, відловлювання тварин і надання пов'язаних із ними послуг	1094,9	0,24	1138,1	0,22	43,2	-0,02
Лісове господарство та лісозаготівлі	1974,0	0,43	2103,6	0,40	129,6	-0,03
Лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві	634,7	0,14	631,5	0,12	-3,2	-0,02
Лісозаготівлі	802,0	0,17	916,3	0,17	114,3	0
Збирання дикорослих недеревних продуктів	184,9	0,04	188,3	0,04	3,4	0
Надання допоміжних послуг у лісовому господарстві	352,4	0,08	367,5	0,07	15,1	-0,01
Рибне господарство	261,1	0,06	276,0	0,05	14,9	-0,01
Рибальство	219,3	0,05	231,9	0,04	12,6	-0,01
Рибництво (аквакультура)	41,8	0,01	44,1	0,01	2,3	0

Джерело: власні розрахунки

Шляхами зміцнення стратегічного розвитку фінансового потенціалу аграрного сектору в зовнішньоекономічній сфері є: політика протекціонізму і захист вітчизняного товаровиробника, підтримка українських експортерів аграрної продукції шляхом використання засобів митно-тарифного регулювання, спрощення ліцензування експортної діяльності, боротьби з проявами антидемпінгової політики, детінізації експортної діяльності аграрного сектору економіки; впровадження міжнародних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства *HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point)*.

Зовнішньоекономічна і фінансова стратегії підприємства мають узгоджуватися між собою, постійно переглядатися та адаптуватися до вимог зовнішнього середовища [10, с. 54]. Вдалий синтез векторів зовнішньоекономічної і фінансової стратегій здатний забезпечити стійкий розвиток і фінансову безпеку суб'єкта господарювання, а також збільшити його частку на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках, реалізувати стратегію лідерства.

Висновки з проведеного дослідження. Стратегічний розвиток фінансового потенціалу аграрного сектору в зовнішньоекономічній сфері пропонується визначити як розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін валютно-фінансових ресурсів і виробничо-збутових можливостей суб'єктів господарювання, які забезпечують їхню конкурентоспроможність на зовнішньому товарному ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, зміцнення фінансового стану і зростання вартості.

Основу фінансового потенціалу аграрного сектору в зовнішньоекономічній сфері становить рослинництво, на яке припадає майже чверть загального експорту по

національній економіці. Втричі менший внесок у формування структури експорту роблять жири та олії тваринного або рослинного походження. Зовнішньоекономічний потенціал торгівлі продуктами тваринного походження є низьким. Незважаючи на вражаючі кількісні показники, якість фінансового потенціалу у зовнішній торгівлі продукцією рослинного походження слід визнати низькою, оскільки він зумовлений експортом сировинної сільськогосподарської продукції (зернових культур).

Інвестиційний потенціал зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки є низьким, але тренди його розвитку співпадають із загальноекономічним максимальним значенням у 2014 р. і тенденцією до подальшого скорочення. На рівні підгалузей сільського господарства більше ніж половиною фінансового потенціалу залучення іноземних інвестицій володіє рослинництво (передусім вирощування однорічних і дворічних культур). На тваринництво припадає близько третини інвестиційного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки.

Фінансовий потенціал залучення боргового іноземного інвестування в аграрний сектор економіки, за рівнем відносно загальноекономічного, вдвічі більше порівняно з фінансуванням у формі акціонерного капіталу. Зазначена ситуація віддзеркалює ризиковий характер пайового інвестування в сільське господарство, пов'язаний із залежністю його виробничих процесів від природно-кліматичних, погодних умов, життєдіяльності біологічних організмів тощо.

Перспективною подальших досліджень є визначення шляхів стратегічного розвитку фінансового потенціалу аграрного сектору економіки во внутрішніх інвестиційних процесах.

1. Софіценко І.Я. Диверсифікація механізмів фінансування експортного потенціалу аграрного сектору. *Фінансові послуги*. 2017. № 3. С. 27–31.
2. Урба С.І. Реалізація експортного потенціалу аграрного сектору в системі зовнішньоекономічної безпеки України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 116–124.
3. Савицька О.І., Феденко К.О. Перестраховування у зовнішньоекономічній діяльності як фактор розвитку фінансового потенціалу регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1(1). С. 396–401.
4. Тимофієва Г.С. Використання потенціалу системи дорадництва в контексті інформаційно-консультаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 5. С. 175–180.
5. Рогутін Р.О. Поняття фінансового потенціалу зовнішньоекономічної діяльності підприємства та методи його оцінки. *Управління розвитком*. 2013. № 17. С. 5–8.
6. Фролов С.М., Савицька О.І., Шестопалов В.Г. Прогнозна модель зовнішньоекономічної діяльності як складова фінансового потенціалу. *Управління розвитком*. 2015. № 4. С. 61–71.
7. Вітко Ю.Д. Стратегічні підходи до розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 3. С. 129–137.
8. Гончаренко І.В., Івкін Ю.В. Стратегічні пріоритети у розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств Миколаївської області. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 5. С. 34–37.
9. Малютіна Г.Б. Регулювання зовнішньоекономічної стратегії аграрного підприємства з метою забезпечення підвищення його конкурентоспроможності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3(1). С. 221–224.
10. Домаскіна М.А., Станішевська А.І. Формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності аграрного підприємства. *Агросвіт*. 2015. № 18. С. 52–55.

1. Sofishhenko I.Ja. (2017). *Dyversyfikacija mehanizmv finansuvannja eksportnogo potencialu agrarnogo sektoru [Diversification of mechanisms for financing the export potential of the agricultural sector]. Fynansovyje uslugy, 3, 27–31. (in Ukrainian)*

2. Urba S.I. (2019). *Realizacija eksportnogo potencialu agrarnogo sektoru v systemi zovnishn'oeconomichnoi' bezpeky Ukrai'ny [Realization of export potential of agrarian sector in the system of foreign economic security of Ukraine]. Infrastruktura rynku, 33, 116–124. (in Ukrainian)*

3. Savyc'ka O.I., Fedenko K.O. (2016). *Perestrahuvannja u zovnishn'oekonomichnij dijali'nosti jak faktor rozvytku finansovogo potencialu regionu [Reinsurance in foreign economic activity as a factor of development of financial potential of the region]. Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo universytetu. Serija : Ekonomika, 1(1), 396–401. (in Ukrainian)*
4. Tymofijeva G.S. (2013). *Vykorystannja potencialu systemy doradnytva v konteksti informacijno-konsul'tacijnogo zabezpechennja zovnishn'oekonomichnoi' dijali'nosti agrarnyh pidpryjemstv [Utilization of the potential of the advisory system in the context of information and consulting support of foreign economic activity of agricultural enterprises]. Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu im. V.V. Dokuchajeva. Ser. : Ekonomichni nauky, 5, 175–180. (in Ukrainian)*
5. Rogulin R.O. (2013). *Ponjattja finansovogo potencialu zovnishn'oekonomichnoi' dijali'nosti pidpryjemstva ta metody jogo ocinky [The concept of financial potential of foreign economic activity of the enterprise and methods of its evaluation]. Upravlinnja rozvytkom, 17, 5–8. (in Ukrainian)*
6. Frolov S.M., Savyc'ka O.I., Shestopalov V.G. (2015). *Prognozna model' zovnishn'oekonomichnoi' dijali'nosti jak skladova finansovogo potencialu [Forecast model of foreign economic activity as a component of financial potential]. Upravlinnja rozvytkom, 4, 61–71. (in Ukrainian)*
7. Vitko Ju.D. (2017). *Strategichni pidhody do rozvytku zovnishn'oekonomichnoi' dijali'nosti agrarnyh pidpryjemstv [Strategic approaches to the development of foreign economic activity of agricultural enterprises]. Visnyk HNAU. Serija : Ekonomichni nauky, 3, 129–137. (in Ukrainian)*
8. Goncharenko I.V., Ivkin Ju.V. (2013). *Strategichni priorityty u rozvytku zovnishn'oekonomichnoi' dijali'nosti agrarnyh pidpryjemstv Mykolai'vs'koi' oblasti [Strategic priorities in the development of foreign economic activity of agricultural enterprises of the Mykolaiv region]. Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu im. V.V. Dokuchajeva. Ser. : Ekonomichni nauky, 5, 34–37. (in Ukrainian)*
9. Maljutina G.B. (2014). *Reguljuvannja zovnishn'oekonomichnoi' strategii' agrarnogo pidpryjemstva z metoju zabezpechennja pidvyshhennja jogo konkurentospromozhnosti [Regulation of foreign economic strategy of agrarian enterprise in order to ensure its competitiveness]. Visnyk Hmel'nyč'kogo nacional'nogo universytetu. Ekonomichni nauky, 3(1), 221–224. (in Ukrainian)*
10. Domaskina M.A., Stanishevs'ka A.I. (2015). *Formuvannja strategii' zovnishn'oekonomichnoi' dijali'nosti agrarnogo pidpryjemstva [Formation of strategy of foreign economic activity of agrarian enterprise]. Agrosvit, 18, 52–55. (in Ukrainian)*

E-mail: t.solomatina@i.ua